

СИМПОЗИЈУМ „ОКТОБАРСКА РЕВОЛУЦИЈА И НАРОДИ ЈУГОСЛАВИЈЕ“. — У низу акција посвећених 50-годишњици Октобра, у Котору је од 24. до 28. октобра ове године одржан велики научни скуп „Октобарска револуција и народи Југославије“. Организатор Симпозијума била је Заједница институција за изучавање радничког покрета и СКЈ, а за место скупа је изабран Котор, у коме је устанак морнара 1918. године био непосредни одјек октобарске револуције у нашој земљи.

Симпозијум је захватно веома широку тематику Октобра и његовог утицаја на историјском, политичком, правном и социолошком плану. Сто шест реферата и две стотине две дискусије управо најбоље илуструју разноликост тема и проблема, као и претензије самог скупа.

Осим реферата Место Октобра у савременој историји (Олег Мандић), Значај устанка бококорских морнара 1918. године (Бернард Штули) и Усвајање концепције и искуства октобарске револуције у југословенском револуционарном радничком покрету (Сергије Димитријевић), који су поднети у пленарном заседању, сви остали радови били су подељени у три секције и више мањих, тематских група.

Прва секција је радила под насловом Револуционарна и друштвено-политичка збивања у Југославији у време Октобра (1917—1921). У првој групи ове секције дискутовано је о теми Руска револуција и раднички покрет у југословенским земљама до првог светског рата, поводом следећих реферата: Утицај руске револуције из 1905. године на Хрватску социјалдемократску партију (Федора Бикар) и Прва руска револуција у тремању Димитрија Туповића (Јован Дубовац). Основна тема дискусија у другој групи прве секције била је октобарска револуција и антиратно расположење на фронтима и револуционарна превирања у време стварања Југославије. Основ за ове разговоре дали су радови: Октобарска револуција и њен утицај на антиратно расположење у Аустро-Угарској (Шандор Месарош); Антиратно расположење на фронту у Македонији крајем 1917. и током 1918. године (Петар Стојанов); Нека народна већа у Банату — новембра 1918. године (Арпад Лебл); *Revolucionarno gibanje med slovenskim kmetškim ljudstvom* (Франчек Саје) и О два манифестацијама „одјека Октобра“ у Славонији (Лавослав Краус). Трећа група је расправљала о политичким приликама у Југославији 1919—1920. и утицају октобарске револуције на основу реферата: Револуционарне прилике у Македонији 1919—1929. године (Александар Апостолов); Октобарска револуција и аграрно-селачки покрет у Војводини 1918—1921. (Данило Кецић); Македонски ослободилачки покрет у емиграцији и октобарској револуцији (Манол Пандевски); Став југословенске владе према повратницима из Совјетске Русије (Тома Миленковић); Став југословенске владе према повратницима из Совјетске Русије и учесницима октобарске револуције (Матија Урадин) и Стјепан Радић и октобарска револуција (Богдан Кризман).

Четврта група историјске секције разматрала је развој југословенског радничког покрета у Југославији у периоду 1918—1920. године. Радови: Усвајање искуства октобарске револуције у југословенском радничком покрету (Сергије Димитријевић); *Revolucionarne preusmerite v Juliski Kraini po prvi svetovni vojni* (Милица Качин-Wohinc); Одјек октобарске револуције на ставове балканских социјалиста према македон-

ском питању првих година после револуције (Орде Ивановски); Утицај октобарске револуције на ширење комунистичког покрета у Македонији до Обзане (Иван Катарлијев) и Одједи октобарске револуције у Црној Гори (Димо Вујовић).

У петој групи се расправљало о покретима солидарности у Југославији са социјалистичким револуцијама у Русији и Мађарској. Поднети су следећи реферати: Акција солидарности југословенског пролетаријата са револуцијама у Русији и Мађарској (Мирослав Николић); Однос буржоазије према бољшевичком покрету у Војводини у првој половини 1919. године и генерални штрајк социјалистичке пролетерске солидарности (Данило Кецић); Акција солидарности БиХ пролетаријата са револуцијама у Русији и Мађарској до краја 1920. године (Ибрахим Карабеговић) и Прослава 25-годишњице октобарске револуције у Југославији (Јово Михаљевић).

У шестој групи је преовладавала тема — учешће припадника наших народа у совјетској револуцији. О овом питању су поднета четири реферата: Учешће Југословена у октобарској револуцији (Фердо Чулиновић); Југословенски комунисти у Совјетској Русији 1918—1920. г. (Никола Поповић); Став црногорске емиграције у Русији према октобарској револуцији (Јован Бојовић) и Сарадња између југословенске и мађарске групе РКП(б) крајем 1918. и почетком 1919. године (Вујица Ковачев).

Седма, последња група прве секције расправљала је о одјецима октобарске револуције у југословенској штампи и књижевности од 1917—1921. године. Радови: Како је наша штампа писала о октобарској револуцији 1917. године (Михајло Бјелица), Партијска штампа легалног раздобља у Хрватској о Лењину и октобарској револуцији (Станислава Копривица—Оштрић), Октобарска револуција у југословенској радничкој штампи 1917—1920. године (Жарко Протић), Oktobarska revolucija in slovenski književniki (Франц Здравец) и Одрози октобарске револуције у југословенском усменом стваралаштву (Твртко Чубелић).

Друга секција је радила под насловом Међународни раднички покрет и неки аспекти међународних односа у време и после Октобра. У првој групи ове секције дискутовало се о Бокооторском устанку. Радови: О значају устанка бокооторских морнара и о држању стрељаних морнара (Дон Нико Луковић); Револуционарни покрети и побуне у аустроугарској морнарици током 1917—1918. године (Бернард Штули); Револуционарно кретање морнара на источној обали Јадрана (Анђелко Калпић); Александар Митровић — бранилац оптужених морнара (Славко Мијушковић); Илегално достављање поште утамничених морнара као израз става цивилног становништва Боке према устаницима 1918. године (Милош Милошевић); Чешки морнари у револуционарном покрету на Јадрану у току првог светског рата (Miroslav Tuschman) и Наша послеријатна историјографија о побуну аустроугарских морнара 1918. године (Богдан Кризман).

У другој групи секције дискутовало се о Октобру и конституисању међународног револуционарног радничког покрета. Повод за дискусију дали су реферати: Lenjin in cimervaldsko gibanje (Маријан Бритовшек), О неким аспектима оснивања Комунистичке Интернационале (Вера Мујбеговић), О односу Комунистичке омладинске Интернационале према Коминтерни (Славољуб Цветковић).

Проблеми партије, изложени у четири реферата послужили су и трећој групи као основа за дискусију. Радови: Лењинова теорија партије и Савез комуниста Југославије (Радош Смиљковић), Став Лењина и бољшевичке партије према фракцијама након октобарске револуције (Борислав Буровић), Филозофске перспективе Лењинове теорије партије (Глигорије Зајечаровић) и О неким елементима Лењинове концепције партије (Андрија Дужић).

У четвртој групи, која се бавила питањима Октобра и савременог радничког покрета, поднет је највећи број реферата: Октобар у светлу опште законитости прелазних епоха (Олег Мандић); Лењинизам као тео-

ријска претпоставка и методолошка основа Октобра (Драгутин Лековић); Октобарска револуција и савремени раднички покрет (Бранко Прибићевић); Лењин и партијско руководство у октобарској револуцији и пракса КПЈ (Перо Дамјановић); Искуство Октобра и концепције комунистичких партија Латинске Америке о етапама револуције (Сулејман Реџепагић); Претпоставке социјализма и стварност после Октобра (Златко Чепо); Октобар и коријени социјалистичке револуције у Југославији (Фердо Чулиновић); Лењин о објективним условима и субјективним предусловима за победоносну социјалистичку револуцију (И. С. Попов); Мисао и реч Лењина у „библиотеци марксизма—лењинизма“ 1943. године ослободилачке борбе и социјалистичке револуције народа Југославије (Душан Недићковић) и Лењин о везу радничке класе и сељаштва као предуслову победе социјалистичке револуције (Мило Марковић).

Пета група је расправљала о теми Октобра и међународни односи, а основу за дискусију чинили су реферати: Савремени значај Лењинових метода у проучавању међународних односа (Радослав Стојановић), Политичке идеје председника В. Вилсона и октобарска револуција (Богдан Кризман), Лењинова теорија империјализма (Слободан Биновић), Реаговање во Друштво на народите на револуционерната ситуација во врска со покретувањето на неког национални и манџински прашања во периодот од 1920. до 1922. година (Војислав Кушевски).

Шеста група се бавила проблемима идеологије и уметности у вези са октобарском револуцијом. Овде су претходно били поднети радови: Лењин о значају науке за развој социјализма (Бранко Ковачевић), Уметничка ангажованост (Михајло Николић), Марксистичко—лењинистичко осмишљавање аксеолошког феномена (Видак Вујачић), Лењинов допринос социологији културе и уметности (Милан Ранковић), Октобарска револуција и схватања и оселања младе генерације Југославије од 1945. године (Милан Бодирога) и Неке специфичности совјетске монографије о октобарској револуцији (Веселин Буретић).

Трећа секција је радила под насловом Октобар и неки проблеми политичких и правних наука и била је подељена у пет група. Прва група се бавила проблемима привредног права и у њој се водила дискусија на основу реферата: Схватања о привредном праву као посебној грани права у правној науци СССР (Врлета Круљ); Развој правног положаја привредних предузећа у СССР (Владимир Јовановић); Октобарска револуција и партиципација радника у управљању производњом (Сава Живанов); Улога „хозрашчота“ у совјетском привредном праву (Миодраг Трајковић) и Октобарска револуција и увођење монопола спољне трговине (Доброслав Митровић).

У другој групи треће секције преовладавали су проблеми теорије државе и права. Поднети су следећи радови: Питање општенодржавне државе (Радомир Лукић); Схватање Стучке и Пашуканиса о праву и држави (Андрија Гамс); Утицај Октобра и Лењина на учење Филипа Филиповића о држави и револуцији (Петар Козић); Лењинова концепција социјалистичке државе (Новица Војновић); Лењиново схватање диктатуре пролетаријата и демократије (Јован Борђевић); Револуционарни карактер права социјалистичке државе (Борислав Благојевић); Социјализам, законитост, правосуђе (Мирко Перовић); Неки елементи еволуције правног регулсања, нарочито с обзиром на однос обичаја, обичајног права и закона (Борислав Перић); Основне ознаке Лењиново схваћања демократије (Иван Бабић); Јавно и приватно право у социјализму (Живомир Борђевић).

Трећа група је претресала национално питање као основну тему дискусије. О томе су поднети следећи реферати: Полемика Лењина са аустромарксистима о националном питању (Ласло Рехак); Лењинове концепције о националном питању у пракси социјалистичке Југославије (Бела Хорват); Прилог изучавању Лењинове концепције решења националног питања и његове примене у социјализму (Душан Лукач); Велики Октобар и решење националног питања у СССР (И. И. Грошев); Октобарска рево-

луција и решавање националног питања у Југославији (Коча Јончић); Полемика Лењина са аустромарксистима и Е. Кристаном о решавању националног питања у Аустро-Угарској (Франце Клопчич) и Национално питање и привредни систем (Божидар Глушчевић).

У четвртој групи се дискутовало о политичком систему и уставном праву на основу следећих радова: Совјетски устав од 1918. и 1936. године (Горазд Кушеј); Уставноправна разрада Лењинове концепције совјета (Станислав Стојановић); Еволуција совјетског изборног система (Димитрије Продановић); Друштвена контрола у СССР и октобарска револуција (Стеван Мијучић); Радни односи и октобарска револуција (Руди Кијовски); Октобарска револуција и међународно уговорно право (Стеван Борбевић); Нацрт првог устава старе Југославије и октобарска револуција (Љубица Кандић); Лењин о изградњи и улози армије у социјалистичком друштву (Саво Поповић); Значај совјета и стварање првих НОУ у Југославији (Душан Живковић).

Најзад, у последњој, петој групи треће секције предмет разговора су били својина и грађанска одговорност. Поднети су следећи реферати: Основ грађанске одговорности по совјетском праву (Јаков Радишић); Лична својина (Дмитар Поп-Георгијев); Схватања о својини и октобарска револуција (Драгољуб Стојановић); Колхозни и колхозна својина (Радомир Буровић) и Октобарска револуција и совјетско кривично право (Љубица Лазаревић).

У раду секција су учествовали и представници научних радника Совјетског Савеза, Пољске, Чехословачке, Мађарске, Бугарске и Румуније.

*

* *

Сматрамо да је због физиономије нашег часописа нормално приказати дискусију која се водила у правној секцији.

Прво крупно питање око кога се водила дискусија било је место привредног права у совјетском правном систему и правни положај привредних предузећа. Учесници у дискусији су се сложили да развојни односи између совјетских привредних предузећа указују на потребу постојања посебне гране привредног права. У том смислу је указано на разлоге којима се светски правни системи руководе одвајајући привредно право од грађанског. Један број учесника је изнео мишљење да је званично негирање привредног права у Совјетском Савезу демантовано фактичким односима у пракси. Наиме, ако односи између привредних организација представљају далеко најмногобројније имовинскоправне односе, онда је, према овом становишту, реч о привредном, а не о грађанском праву, дакле, обрнуто од званичног става. Из ове констатације произилази да није потребан грађански него привредни законик, пошто пример социјалистичких земаља, рецимо Чехословачке, која има и један и други, најбоље показује колико је грађански законик осиромашен и беспредметан.

Осим овога, изнето је мишљење да совјетски и наш правни систем не могу имати класичну поделу на грађанско и привредно право, јер ова подела одговара капиталистичкој подели између грађанског и трговачког права. Нови друштвени односи траже ревизију овог дела структуре правног система социјалистичких земаља, па је због тога у овом тренутку најадекватније везивање правних норми по ужој материји (институтима) и методу.

Питање разграничења привредног и грађанског права било је повод да се дискутује и о значајнијој подели на јавно и приватно право. Већина учесника се изјаснила на потребу постојања и једног и другог права у

совјетском правном систему, јер то изискује природа и садржина самих друштвених односа. Изнето је мишљење да је јединственост права конзервативна и штетна идеја, и једно друго — да се у совјетском систему пре може поставити питање постојања јавног права, јер на приватно неспорно указују сами имовинскоправни односи.

Друго важно питање, које је доминирало у разговорима око привредног права, био је развој совјетског привредног предузећа. У дискусији се показало да пажњу наших правника углавном привлаче два питања из те области: каква је данашња фактичка самосталност совјетских предузећа и како ће се она даље развијати, и да ли је у управљању совјетским предузећима реч о пуном учешћу радника или облику партиципације која не прелази оквире консултативне надлежности? Коначно признање статуса правног лица совјетском привредном предузећу несумњиво говори о одређеном степену његове самосталности, али су елементи административног управљања и даље присутни. Форме самоуправљања су недоречене, тако да се ни у ком случају не може говорити о пуном учешћу радника у управљању предузећем. Развој совјетских предузећа се, према мишљењу учесника у дискусији, мора више везати за развој облика самоуправљања, јединственог статуса имовине и јачања одговорности. Изложено је мишљење да ће даље осамостаљивање предузећа зависити од слободнијег деловања закона вредности и тржишта у совјетском систему и признања да у социјализму производња има робни карактер.

На крају је указано да се совјетске правне категорије, а нарочито ове у области привредног права, морају проучавати веома студиозно, јер се често иза уобичајених правних термина у совјетском праву крије другачија, измењена суштина. У том смислу се мора водити рачуна и о политичким аспектима извесних совјетских правних категорија.

У другој групи правне секције расправљана су многа питања теорије државе и права, а посебно појам општенародне државе, диктатура пролетаријата, социјалистичка демократија, самоуправљање, јавност у изградњи социјализма, правни континуитет између старог и новог социјалистичког права, законитост и правосуђе у социјализму, однос државног и самоуправног права, улога Стучке и Пашуканиса у историји права итд. Постављено је неколико интересантних питања до којих се дошло у току дискусије: да ли је држава само класна творевина или још нешто друго, да ли право искључиво одређују друштвени односи, да ли робну производњу у социјализму детерминише закон вредности или приватна својина, је ли одумирање државе ствар одумирања робно-новчаних односа или нормативног регулисања?

За разлику од прве групе, овде су постављена питања била веома разноврсна, па је због тога и дискусија била хетерогена.

Питање о коме се највише дискутовало била је диктатура пролетаријата, око чијег се појма учесници у дискусији нису у потпуности сложили. Указано је на шире тумачење диктатуре пролетаријата, као и демократске владавине радничке класе, и уже, које као облик политичког режима показује извесне недостатке у политичким правима и демократији. Прихваћено је да је овај појам временом мењао своју суштину, јер је у доба Лењина на њега утицао трснутак ситуације и изразити Лењинов динамизам, док се о диктатури пролетаријата данас мора дискутовати шире, са аспекта социјалистичке демократије. На измену појма диктатуре пролетаријата утицала је и чињеница да се неке од претпоставки социјалистичке револуције нису у потпуности оствариле, на пример, да ће се диктатура пролетаријата реализовати у индустријски развијенијем друштву, да се ова диктатура треба увек да огледа у непосредним облицима демократије, да ће у њу комплетно бити укључено сељаштво, да ће историјски интерес радничке класе лако надвладати остале интересе у друштву итд.

О питању робно-новчаних односа у социјализму такође се живо дискутовало. Учесници у дискусији се нису сложили око објашњења узрока настајања робних односа у условима деловања плана. За неке од њих

узрок робне производње у социјализму лежи у приватној својини, док је изражено и мишљење да основ робне продукције представља закон вредности, и то не као остатак капиталистичког начина привређивања, него као елемент социјализма. У овом делу дискусије се, повезано са робно-новчаним односима у социјализму, расправљало и о схватањима совјетских правних теоретичара Стучке и Пашуканиса.

Следеће питање о коме се разговарало био је развој новог аутономног, самоуправног права и његов однос са државним правом. Поред општих признања значају и суштини новог права, у дискусији је изражено мишљење да је једна анкета са 67.000 радника, који су анкетирани у три временска раздобља, показала да ново самоуправно право више бележи квантитативан него квалитативан напредак. Према једном становишту, изреченом овим поводом, општи акти привредних и радних организација превазилазе интересе самих организација, и могу постати штетни по јавне интересе, пошто творци самоуправног права често не схватају ширину јавних интереса.

Задржавајући се на питању правног континуитета између старог права и новог социјалистичког права, дискусија је указала на различита искуства земаља које су извршиле пролетерску револуцију. Истакнуто је да питање правног дисконтинуитета у Југославији треба озбиљније проучити, јер се није у потпуности истражило у којој мери и када је тај прекид учињен.

У трећој групи правне секције, која се бавила проучавањем националног питања, највише су привукла пажњу општа питања националне равноправности и регулација националног питања, као и схватања аустромарксиста о решавању овог питања.

Учесници у дискусији су се сложили у констатацији да се оружана победа револуције не сме изједначавати са решавањем националног питања, јер је ово друго један дуг процес, чији је почетак победоносни крај оружане револуције. Истакнуто је да се у току револуције није мислило да ће нација и национално питање бити тако дуго актуелни у свету, а посебно у социјалистичким земљама. Напротив, ово питање се појављује и у земљама које су на путу националног ослобођења, а добија своје конкретне видове и у врло развијеним капиталистичким земљама.

С друге стране, дискусија је упозорила на чињеницу да решење националног питања није увек у директној вези са друштвеним системом, него зависи и од конкретних историјских услова. Има примера који показују да је ово питање боље решено у неким несоцијалистичким (Швајцарска, Финска), него у неким социјалистичким државама.

Решење националног проблема у једној земљи, по мишљењу учесника у овој дискусији, мора да се креће од правне једнакости до економске равноправности. Пример федеративних држава најбоље показује да је основа националног питања у економској основи и да нема уклањања тог проблема док развијеније нације не помогну оне које су мање развијене. Разуме се, овде није реч о једностраној помоћи развијених неразвијенима, него о узајамној помоћи братских република.

Поред ових заједничких констатација, изражена су и мишљења да правна једнакост не значи да се њоме сви морају да користе и да се, на пример, потреба за квалификованим кадровима у управљању државом и привредом треба да задовољава без обзира на националну припадност. У дискусији је такође упућена замерка науци, да је мање него политика учинила за решавање националног питања у Југославији.

Говорећи о схватањима аустромарксиста и о националном питању, учесници у дискусији су дошли до неких општих ставова. Тако је истакнуто да аустромарксизам није јединствена појава нити правац и да треба јасно уочити да све што је долазило из Аустрије онога доба није аустромарксизам. У оцени самих аустромарксиста, не треба њихова схватања а приори одбацити, него им приступити еластичније и вршити потребна нијансирања. Значајни су и вредни пажње њихови чланци из области теорије државе и права, економије и филозофије.

У четвртој групи се дискутовало о политичком систему и уставном праву. Од посебних питања, поводом којих се водила жива полемика треба поменути Лењинову формулацију „оружаног народа“, улогу и садржину совјета, који су извршили велики утицај на наше народноослободилачке одборе, а код нас нису до краја проучени, непосредност избора за највише органе, основне црте, облике и начин функционисања друштвене контроле у систему самоуправљања, еволутивни развој избора у социјалистичким земљама итд.

У последњој, петој групи правне секције расправљало се о својини и грађанској одговорности. У дискусији је речено да је наша правна наука позвана да одреди природу односа које заснивају привредна предузећа према имовини коју имају, а који је у суштини својински однос.

Робно-новчани односи и тржишна природа са својим законима захтевају одређено понашање субјеката привредног промета у коришћењу имовином која им припада, истакнуто је у дискусији. Отуда, у том погледу нема суштинске разлике између удружења приватних власника и наших привредних предузећа. Правна наука је дужна да ово питање теоријски обради.

Учесници у дискусији су се сложили да појам економског интереса, којим треба да се руководи предузеће, код нас није довољно одређен. Отуда са привредном реформом долази до изражаја приватистички (приватни) интерес предузећа, који се не поклапа са општим, заједничким интересима. Изједначавање приватних интереса са општим, о чему се стално говори, доживљава у пракси свој деманти. Управо због тога друштвеној својини треба дати димензију која јој недостаје, а која би се остваривала кроз одговарајуће планирање и законске обавезе предузећа. У овом контексту су посебно анализирана искуства самоуправљања, нарочито у условима спровођења привредне реформе.

*
* * *

Разноврсност тема и извесна преоптерећеност симпозијума не дозвољавају да се његови резултати лако и брзо оцене. Мислимо да је у овом тренутку поготово тешко говорити о научним или истраживачким резултатима скупа, јер је хетерогеност покренутих питања и изречених дискусија несумњиво долазила до изражаја.

Међутим, и поред непотпуне прегледности материјала из петодневних разговора, може се закључити да симпозијум „Октобарска револуција и народи Југославије“ није био само јубиларна манифестација, него и радни скуп, на коме је једна стара и дуго коришћена тема добила своја објашњења са нових, актуелних аспеката. Осим тога, дискусија у Котору је показала да значај и улога Октобра још увек суверено доминирају у данашњим светским збивањима тако да се њима још дуго може инспирисати наша савремена друштвена мисао.

Надамо се да ће објављивање Зборника материјала омогућити нашој широј научној и читалачкој јавности да о Которском скупу изрекну објективну оцену.

Др М. Трајковић